

Стаття. Яблоков С.В. Визначення загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов як педагогічної категорії. Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Донецький національний університет. Наукова скарбниця освіти Донеччини. Науково-методичний журнал. № 3 (20)'2014. – Донецьк, 2014. С. – 41–44.

УДК 378.147:811

**ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ЯК ПЕДАГОГІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ
ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОБЩЕКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
КАК ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ
DEFINITION OF COMMON CULTURAL COMPETENCE
OF FUTURE FOREIGN LANGUAGES TEACHERS
AS PEDAGOGICAL CATEGORY**

Яблоков Сергей Владимирович

Яблоков Сергей Владимирович

Yablokov Serhii Volodimirovich

Старший викладач кафедри англійської мови

Маріупольського державного університету,

Сучасна українська вища школа перетворює освітній процес у засіб передачі культурно – історичного спадку людства до студентства. Тому постає необхідність поєднувати професіоналізм майбутнього учителя з його високим рівнем загальної культури. Розвиток загальнокультурної компетентності майбутнього учителя є необхідна характеристика, яка свідчить про його підготовленість до професійної діяльності на якісному високому рівні. Нормативні документи, що регламентують систему вищої школи України, вимагають впровадження компетентностного підходу в вищу педагогічну освіту. В зв'язку з цим, на підґрунті вивчення й аналізу наукової літератури, в

статті визначено загальнокультурну компетентність майбутніх учителів іноземних мов як педагогічну категорію.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, загальнокультурна компетентність, майбутні вчителі іноземних мов.

Современная украинская высшая школа превращает образовательный процесс в средство передачи культурно - исторического наследия человечества студенчеству. Поэтому возникает необходимость сочетать профессионализм будущего учителя с его высоким уровнем общей культуры. Развитие общекультурной компетентности будущего учителя является необходимой характеристикой, свидетельствующей о его подготовленности к профессиональной деятельности на качественно высшем уровне. Нормативные документы, регламентирующие систему высшей школы Украины, требуют внедрения компетентностного подхода в высшее педагогическое образование. В связи с этим, на основе изучения и анализа научной литературы, данная статья и определяет общекультурную компетентность будущих учителей иностранного языка как педагогическую категорию.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, общекультурная компетентность, будущие учителя иностранных языков.

Modern Ukrainian high school turns education process into a means of transmission of cultural - historical heritage of mankind to the students. Therefore there is a need to combine the professionalism of the future teacher with his high level of common culture. Development of common cultural competence of future teachers is a necessary characteristic that indicates preparedness of future teachers for professional activity on the qualitatively higher level. Legislative documents which regulate the system of higher education of Ukraine require the implementation of competence approach to higher pedagogical education. In this regard, on the basis of study and analysis of the scientific literature, this article defines common cultural competence of future teachers of foreign languages as a pedagogical category.

Key words: competence approach, competence, common cultural competence, future teachers of foreign languages.

Постановка проблеми.

Соціально-економічні, політичні та культурно-історичні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, ініціювали культуротворчі функції вищої школи. В умовах, коли їй необхідно розв'язувати питання перетворення освітнього процесу у засіб передачі культурно-історичного спадку людства, проблеми, пов'язані з вивченням різних аспектів педагогічної культури майбутнього вчителя, набувають особливої актуальності. Парадигма вищої освіти, яка формується та постійно вдосконалюється, передбачає, що майбутній учитель повинен володіти якостями інтелігентної людини, поєднувати необхідний професіоналізм і високий рівень загальної культури. У цьому зв'язку важливою умовою підвищення загального рівня культури майбутнього вчителя є розвиток його загальнокультурної компетентності як особистісної та професійної характеристики спеціаліста, що демонструє його підготовленість до залучення їх майбутніх учнів до культурного контексту навчального предмету, який буде викладатися.

Підкреслимо, що впровадження компетентнісного підходу в системі вищої освіти загалом і педагогічної зокрема знайшло відбиття у відповідних державних документах: у Законі України «Про вищу освіту», «Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті», Положенні «Про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)», Положенні «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», а також у рекомендаціях Ради Європи щодо стратегії реформування вітчизняної системи освіти [1]. Аналіз нормативних документів свідчить про те, що основною метою вищої школи ставиться виховання й навчання людини, здатної до культурного творення та продуктивного діалогу з соціумом; спеціаліста, який володіє необхідними для здійснення професійного обов'язку знаннями, вміннями та навичками, тобто до успішного вирішення професійних завдань, що дає змогу бути обізнаним у справах

певної галузі, кваліфіковано вирішувати питання сфери своєї професійної діяльності [1].

Мета статті – на підґрунті вивчення й аналізу наукової літератури визначити загальнокультурну компетентність майбутніх учителів іноземних мов як педагогічну категорію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У дослідженнях українських науковців, стосовних професійної підготовки спеціалістів, доведено, що компетентнісний підхід дозволяє:

- перейти у професійній освіті від її орієнтації на відтворення знань до їх застосування в більш досконалій формі;

- «зняти» диктат об'єкта (предмета) праці;

- покласти в основу стратегії освіти підвищення гнучкості її форм і методів на користь розширення можливості працевлаштування випускників вищих навчальних закладів і їх здатності виконувати розширений обсяг функцій і завдань;

- забезпечити пріоритет міждисциплінарно-інтегрованих вимог до результату освітнього процесу; пов'язати більш тісно мету освіти майбутніх фахівців з ситуаціями їхньої самореалізації в світі професійної праці;

- орієнтувати людську діяльність на нескінченну розмаїтість професійних і життєвих ситуацій [4].

Н. Бібік справедливо указує, що запровадження ідей компетентнісного підходу в українській освіті зумовлено глобалізацією сучасного освітнього простору загалом. Учена підкреслює, що основа унікальності глобальної освіти полягає в її змісті, у відборі галузей людського досвіду, найхарактерніших для нашої дійсності з її плюралізмом, загальною залежністю та постійними перетвореннями. Тому, на її думку, одним із варіантів гуманістичного відгуку на глобальні суперечності світу є формування в суб'єктів навчання нового розуміння світу на основі холістичних і гуманістичних поглядів, нового ставлення до світу та нового способу діяльності з метою збереження рівноваги й гармонії систем «людина та природа», «людина та суспільство», «людина та людина», а корективи

в змісті освіти мають ґрунтуватися або принаймні враховувати принцип глобально орієнтованої освіти [4].

Аналіз численних наукових розробок (Н. Авдєєва, В. Бенін, Н. Бібік, А. Валицька, Н. Дериглазова, Т. Єжова, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Седова, С. Сисоєва, С. Троянська, Л. Філатова, А. Хуторської та інші), стосовних проблеми дослідження, свідчить, що загальнокультурна компетентність – поняття, зміст якого неможна розкрити, розглядаючи його в одній площині (загальнокультурний кругозір, професійна діяльність, наукова підготовка тощо), а потребує багатоаспектного підходу до його вивчення.

Необхідність наукового дослідження проблеми формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, шляхів її розвитку та впливу на успішність майбутньої педагогічної діяльності визначається такими чинниками, як:

а) освіта – це категорія не лише педагогічна, але й культурно-історична (А. Дистерверг, К. Ушинський, А. Валицька, Л. Виготський, В. Зінченко, О. Леонтьєв та інші);

б) гуманітарні науки є невід’ємною частиною загальнолюдської культури (В. Біблер, В. Зінченко, М. Каган, Ч. Сноу та інші);

в) загальна освіта не в змозі встигати за науковим пошуком, який постійно та швидко розвивається, відбивати його впливи на різні боки суспільно-культурного життя (Д. Данін, В. Зінченко, М. Мамардашвілі, Р. Фейнман та інші).

Теоретичні основи проблеми формування загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя (зрозуміло, що без використання цього терміну) розглядалися ще в працях класиків педагогічної науки: А. Дистерверга, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. Дослідження педагогічної культури загалом і як соціокультурного феномену проведено такими науковцями, як В. Бенін, В. Буряк, І. Відт, Г. Воронцова, І. Зимня, І. Зязюн, Т. Іванова, Н. Конасова, Н. Кузьміна, М. Мукамбаєва, Н. Седова, В. Сластьонін, С. Троянська та інші.

У науковій літературі (Н. Дериглазова, Т. Єжова, Т. Іванова, Н. Седова, С. Троянська, А. Хуторської та інші) загальнокультурна компетентність особистості розглядається як сукупність знань, умінь, навичок, елементів культурного досвіду, що, по-перше, дозволяє індивіду вільно орієнтуватися в соціально-культурному оточенні, оперувати його елементами, а по-друге, застосовувати у власній діяльності.

Виклад основного матеріалу.

Але досвід педагогічної діяльності останніх років свідчить, що особливу значущість проблема формування загальнокультурної компетентності набуває у відношенні учителів іноземних мов як провідників загальнолюдських цінностей в освітній процес.

Актуальність наукового осмислення проблеми обумовлено протиріччями:

- між об'єктивною потребою суспільства в учителях, які володіють загальнокультурною компетентністю, та недостатнім рівнем її сформованості у випускників педагогічних ВНЗ;

- між постійно зростаючими культурологічними запитами майбутніх учителів і підготовленістю педагога до розкриття культурного контексту предмету, який він викладає;

- між необхідністю розуміння інтегрованого характеру основоположних наукових понять і їх презентацією в різних навчальних предметах;

- між потребою освітньої практики в науково-методичному забезпеченні формування загальнокультурної компетентності та недостатньою розробленістю цього питання в педагогічній науці.

Отже, формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів як важливої ланки їх майбутньої педагогічної діяльності є значущою проблемою сучасної вищої педагогічної школи, що потребує розв'язання як в теоретичному, так і в практичному відношенні.

Згідно з вимогами компетентнісного підходу, одним із головних завдань професійної освіти є формування ключових компетентностей, які необхідні для будь-якої професійної діяльності, серед яких, на думку експертів Ради Європи

значущими є ключові компетентності, які повинні набути сучасні випускники вищих навчальних закладів освіти:

- соціальні – участь у прийнятті спільних рішень, функціонуванні та покращенні демократичних інститутів, урегулювання конфліктів ненасильницьким шляхом;

- комунікативні – толерантність, вміння спілкуватися;

- міжкультурні – розуміння відмінностей, розуміння один одного, здатність жити з людьми різних культур, мов, релігій;

- інформаційні – володіння комп'ютерною грамотністю, здатність оволодіти новими технологіями у професійній галузі;

- навчальні – здатність навчатися протягом усього життя, що є основою безперервної професійної освіти [3].

Таким чином, компетентнісний підхід у вищій педагогічній освіті орієнтовано на формування особистості майбутнього вчителя – в єдності його теоретичних знань, практичної підготовленості, здатності та підготовленості до здійснення всіх видів професійно-педагогічної та соціальної діяльності.

Т. Єжова визначає загальнокультурну компетентність як професійну інтегровану якість особистості, яка поєднує в собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та емоційний компоненти, що забезпечує єдність загальної та педагогічної культури і визначає здатність суб'єкта залучатися до педагогічної діяльності й орієнтуватися в сучасному соціокультурному просторі [2].

На думку М. Синякової, загальнокультурна компетенція у складі базових компетенцій є певним чином первісною та фундаментальною складовою для таких утворень, як професійна готовність, професійна компетентність, професіоналізм, майстерність, індивідуальна творчість тощо. Загальнокультурна компетенція на відміну від інших компетенцій має більш усталений характер. Якщо професійна компетенція може бути недовговічною (у силу зростаючої зміни технологій діяльності, старіння прикладних знань тощо), то базові компетенції людина несе через усе життя, маючи можливість будувати на їх підґрунті свій

новий професійний образ. Тому, підкреслює дослідниця, загальнокультурна компетенція може розглядатися як основа формування професійної мобільності спеціаліста [6].

Таким чином, одним із головних завдань, які висувуються перед системою вищої професійної освіти, у тому числі й педагогічної, в царині підготовки майбутніх спеціалістів, є необхідність змістового наповнення всіх елементів загальнокультурної компетенції та визначенні теоретичного підґрунтя цієї базової компетенції.

А. Хуторської визначає загальнокультурні компетенції як характеристики особистості, які демонструють пізнання і досвід діяльності в питаннях національної та загальнолюдської культури, знання основ життя людини та людства, культурологічних основ сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій, побутової та культурно-дозвільної сфери, а також досвід засвоєння наукової картини світу [5].

Отже, загальнокультурна компетенція – це здатність людини орієнтуватися в просторі культури, яка включає знанняву складову: уявлення про наукову картину світу, знання про основні наукові досягнення, уявлення про художні цінності.

Загальнокультурна компетентність складається із таких аспектів, як:

- смисловий аспект – адекватне осмислення ситуації на підґрунті наявних культурних зразків, оцінювання таких ситуацій;
- проблемно-практичний аспект – адекватність розпізнання ситуації, постановки й ефективного розв'язання цілей, завдань, норм у певній ситуації;
- комунікативний аспект – адекватне спілкування, в тому числі й професійне, з урахуванням відповідних культурних зразків спілкування та взаємодії.

Отже, людина має загальнокультурну компетентність, якщо вона здатна до адекватного осмислення, практичного вирішення та комунікативного вираження ситуацій, що не лише відповідають її професійній діяльності, але й виходять за межі професійної сфери.

Крім того, якщо в професійній компетентності важливу (але не єдину) роль відіграє проблемно-практичний аспект, то для загальнокультурної компетентності більш важливими є смисловий і комунікативний аспекти.

Узагальнюючи різні точки зору, визначаємо загальнокультурну компетентність майбутнього вчителя іноземних мов як невід'ємну складову загальної та педагогічної культури, важливу особистісно-професійну характеристику. Безперечно, загальнокультурна компетентність є інтелектуальною та педагогічною цінністю, рівень її сформованості – це один із факторів, що впливають на успішність педагогічної діяльності.

Метою вищої педагогічної освіти в царині формування загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя є досягнення такого її рівня, який є достатнім для орієнтації в цінностях культури, науки та мистецтва, вдосконалення здатності оцінювати конкретні явища культури, для оволодіння та вдосконалення методами самоосвітньої діяльності.

Завдання полягає в тому, щоб дати студентам необхідні знання в царині культури, продемонструвати зразки культури в різних сферах, а саме: соціально-економічній, політично-правовій, науковій, релігійній, екологічній, естетичній, етичній, комунікативній, побутовій, дозвільній тощо.

Вивчення та аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, власний педагогічний досвід дозволяють стверджувати, що високий рівень загальнокультурної компетентності є необхідним майбутнім учителям іноземної мови для реалізації трьох глобальних цілей освітнього процесу: навчання, виховання та розвитку майбутніх учнів і самих себе. Вона є також важливою характеристикою педагогічної культури учителя, одним із показників його професійної підготовки. Постійна та цілеспрямована робота з підвищення рівня загальнокультурної компетентності вчителів – важлива умова багатого інтелектуального життя їх учнів, а також необхідна передумова високого рівня навчання іноземної мови.

Висновки.

Уважаємо, що загальнокультурна компетентність майбутнього вчителя – це складне інтегроване утворення, яке складається із сукупності знань, умінь, навичок (уявлення про наукову картину світу, знання основних наукових і художніх досягнень, уявлення про художні цінності тощо), елементів культурного досвіду, що дозволяє індивіду вільно орієнтуватися в соціально-культурному оточенні, оперувати його елементами та застосовувати у власній педагогічній діяльності.

Уважаємо також, що формуванню загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов сприятиме створення таких педагогічних умов, як-от: інтерпретація загальнокультурної компетентності майбутнього учителя як складника його педагогічної культури; організація спеціальної цілеспрямованої роботи з формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов із залученням їх до участі у відборі змісту, методів і форм навчально-виховного процесу; поетапна реалізація ідей «діалогу культур» за допомогою включення майбутніх учителів до міжкультурної комунікації, а також упровадження та постійного використання інноваційних технологій на заняттях з іноземної мови.

До змісту загальнокультурної компетентності входять узагальнені способи діяльності, які дозволяють особистості привласнювати культурні зразки та створювати нові. Уявлення про ці способи дії формується в межах компетентнісного підходу. Практика свідчить, що несформованність загальнокультурної компетентності гальмує особистісний ріст майбутніх учителів іноземних мов і негативно впливає на ефективність усього освітнього процесу.

Подальшої розробки потребує питання, стосовне визначення способів, методів і прийомів формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземних мов, які будуть найбільш ефективними у вищій школі.

Список джерел:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання проф. С. Ю. Ніколаєва]. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.

2. Ежова Т. В. Формирование общекультурной компетентности студентов в образовательном процессе вуза: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Татьяна Владимировна Ежова. – Оренбург, 2003. – 185 с.

3. Ключевые компетенции и образовательные стандарты. Стенограмма обсуждения доклада А. В. Хуторского в РАО [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2002/0423-1.htm>.

4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики : [монографія] / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.; [під заг ред. О. В. Овчарук]. – К. : К. І. С., 2004. – 112 с.

5. Компетенции в образовании: опыт проектирования: сб. науч. тр. / под ред. А. В. Хуторского. – М.: Научно-внедренческое предприятие «ИНЭК», 2007. – 327 с.

6. Синякова М. Г. Основные подходы к определению сущности общекультурной компетентности бакалавра менеджмента / М. Г. Синякова // Международный журнал экспериментального образования. – 2010. – №9. – С. 24-25.